

Jakub Čeněk

Strategická obránná iniciativa

KAROLINUM

Strategická obranná iniciativa

Jakub Čeněk

Recenzovali:

PhDr. Daniel Srch, Ph.D.

PhDr. Petr Suchý, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2021

Redakce Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

© Univerzita Karlova, 2021

© Jakub Čeněk, 2021

ISBN 978-80-246-4611-4

ISBN 978-80-246-4631-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	7
Seznam zkratek	13
1. Historie předchozích amerických BMD systémů	15
2. Projev o SDI	25
2.1 Počátek strategické obrany	25
2.2 Projev	33
2.3 Důvody k uvedení SDI	36
2.4 Události roku 1983	38
3. Strategická obranná iniciativa (SDI)	40
4. Sovětská reakce	50
5. SDI a Evropa	58
6. SDI a smlouva o protibalistických systémech (ABM Treaty)	70
7. SDI a summity 80. let	74
Závěr	85
Summary	92
Prameny a literatura	97
Seznam příloh	102
Přílohy	103

Úvod

Strategická obranná iniciativa (Strategic Defense Initiative, SDI) hrála zásadní roli v americké domácí a zahraniční politice po celá 80. léta 20. století a zároveň byla projektem zahrnujícím různé množství obranných systémů, což je oblast spíše technického charakteru. Kniha se zaměřuje také na politicko-historické skutečnosti vzniku SDI s minimálním technologickým popisem, přičemž větší důraz je kladen na Ronalda Reagana, 40. prezidenta USA. Je nutné si uvědomit, že již uplynulo přes třicet let, kdy byla Strategická obranná iniciativa vyhlášena prezidentem Reaganem v slavném televizním projevu. Ačkoliv se může v dnešní době zdát, že je tématem dávno zapomenutým, je tomu právě naopak. SDI byla stěžejním bodem přes čtyřicet let trvajícího ideologického sporu mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. SDI má významný přesah i do současnosti.

Protiraketová obrana byla před uvedením SDI delší dobu tématem, o kterém se ve Spojených státech nemluvilo po neúspěchu systému Safeguard. Prezident Ronald Reagan představoval pro SDI důležitou osobu, protože ji inicioval a schválil. Jeho projev z března 1983 o strategické iniciativě odstartoval novou a poslední epochu studené války. Téma protiraketové obrany bylo důležité i v dobách prezidentství George H. W. Bushe, Billa Clintona, George Bushe mladšího a Baracka Obamy. Předělem pro SDI se stal především konec studené války, stejně jako rozpad Sovětského svazu, protože hlavní protivník zmizel ze světové scény. Protiraketové systémy však úplně nezmizely a současné americké protiraketové systémy dodnes vycházejí z dědictví po SDI.

Protiraketová obrana byla tedy stále relevantním předělem po celá 90. léta minulého století a rovněž ve 21. století, byť ne tak markantním jako v 80. letech. Ostatně i naše republika se za George Bushe mladšího

stala jedním z dějišť, respektive bojišť velmocenské politiky. Obamův projev v Praze v dubnu 2009 v podstatě opět zopakoval už jednou vyslovenou myšlenku prezidenta Reagana – zbavit svět jaderných zbraní. Domnívám se, že i v dnešní době můžeme nacházet určité historické souvislosti či paralely mezi obdobím SDI a strategicko-bezpečnostní situací dnešního světa.

V rámci výzkumu bylo identifikováno několik relevantních témat, které se tato kniha snaží čtenáři přiblížit a spojit do logického celku.

Prvním tématem je historie americké protiraketové obrany (ballistic missile defense, BMD). Spojené státy se již od konce druhé světové války zabíraly vývojem a testováním obranných prostředků použitelných v rámci BMD. Právě předchozí americké protiraketové systémy byly předvojem samotné SDI. Tato iniciativa jako dlouhodobý výzkumný a vývojový projekt proto měla na co navazovat.

Další kapitoly stručně popisují okolnosti vzniku SDI, samotnou myšlenku tohoto projektu a částečně též dopad této strategie na mezinárodní události 80. let 20. století. Zabývám se proto skupinami a osobami, které mohly či měly určitý podíl na prosazení SDI do prezidentské agendy. Rozsah publikace je časově vymezen prezidentským obdobím Ronalda Reagana (1981–1989), přičemž hlavní důraz je kladen na rok 1983, kdy byla iniciativa oznámena, a na druhou polovinu 80. let, pro které je typické konání různých summitů. Je těžké dokázat, zda Reagan opravdu věřil základní myšlence SDI, tj. učinit jaderné zbraně zastaralými. Podle mého názoru je z mnoha jeho vyjádření a dostupných zdrojů patrný spíše jeho negativní postoj k doktríně vzájemně zaručeného zničení (mutually assured destruction, MAD). Proto motivace pro SDI nemůže být vnímána pouze prizmatem mocenských vztahů, ale také jako Reaganův osobní projekt.

Třetí kapitola této publikace se zabývá samotnou strategickou iniciativou. Tato kniha se snaží dokázat, že SDI byla především dlouhodobým výzkumným a vývojovým (R&D) programem, který měl budoucímu prezidentovi nabídnout možnost využití protiraketových systémů. Cílem protiraketové obrany bylo chránit Spojené státy včetně obyvatelstva před útokem vedeným balistickými střelami. SDI byla dle dostupné literatury z velké části založena na nejaderném řešení. Nepřátelské střely měly být ničeny kinetickou energií – hit-to-kill metodou. Dále byla tato iniciativa založena na konceptu vrstvené obrany (layered defense). Každá fáze letu mezikontinentální balistické střely (vzestupná, střední a terminální) měla být pokryta, což by zvyšovalo celkovou účinnost systému.

SDI měla donutit Sovětský svaz k soupeření ve sféře pokročilých technologií, kde měly Spojené státy výhodu. Reagan ale oproti jiným členům své administrativy nechápal tento projekt jako výhodu při jednáních se Sovětským svazem. Sovětská reakce z pohledu anglosaských zdrojů a publikací je předmětem čtvrté kapitoly.

Domnívám se, že SDI poskytla důležitý technologický a filozofický základ pro budoucí americkou balistickou raketovou obranu (BMD). Kromě toho SDI splnila Reaganovu vizi, tzn. poskytnout budoucím prezidentům možnost zaměřit se na strategickou obranu. Proto je americká BMD do dnešní doby založena na základních myšlenkách SDI.

SDI měla i mezinárodní rozměr, protože už v Reaganově televizním projevu v březnu 1983 zaznělo několikrát slovo spojenci. SDI nebyla tedy jenom čistě americkým a velmocenským tématem, nýbrž počítala již od svého vyhlášení s účastí amerických spojenců, a to především na výzkumu. Bylo důležité prezentovat SDI ve spojeneckém světle, aby na virtuálním bojišti studené války – na poli propagandy – nebylo možné údajně Hvězdné války zdiskreditovat sovětskou diverzní kampaní. Sovětská snaha využít protiamerické a protijaderné tendence v západní Evropě, které vyplývaly z plánovaného rozmístění střel středního doletu, byla evidentní. SDI byla však západní Evropou vnímána úplně jinak než Spojenými státy. Proto je zajímavé si na SDI ilustrovat rozdílnost amerického a západoevropského chápání bezpečnosti. Toto téma je popsáno na příkladu Velké Británie v páté kapitole.

Jedním z kontroverzních témat spojených s SDI je smlouva o omezení protibalistických raketových systémů (Anti-Ballistic Missile Treaty, ABM smlouva), která byla uzavřena v roce 1972 a doplněna dodatkem v roce 1974. Uvedení SDI v březnu 1983 v Reaganově projevu bylo napadáno jak v USA, tak především v Sovětském svazu, protože dle Moskvy Reaganova administrativa tuto smlouvu porušovala. Hlavním bodem byl spor o interpretaci ABM smlouvy, která hrála prim také mezi USA a jejími západoevropskými spojenci, avšak z jiného důvodu. Dle Reaganovy administrativy nebyl výzkum a vývoj v rámci SDI se smlouvou v rozporu. George Bush mladší, který prosazoval ve svém prezidentském období téma protiraketové obrany, od této smlouvy odstoupil v roce 2002.

Poslední kapitola se zabývá problematikou SDI z pohledu mezinárodního dění. Strategická iniciativa mohla mít nepřímý dopad na konec studené války, protože hrála velkou roli na summitech mezi USA a SSSR v druhé polovině 80. let. SDI byla jedním z důvodů, proč se Sovětský svaz vrátil k jednacímu stolu. Nakonec právě proto Spojené

státy a Sovětský svaz našly společnou řeč u klíčových dobových témat, jako byla například kontrola zbrojení.

Struktura knihy je následující. První kapitola se zabývá historií předchozích systémů protibalistické obrany (ABM) s důrazem na kontinuitu s SDI. Druhá kapitola sestává ze čtyř podkapitol. První podkapitola se zabývá okolnostmi, lidmi a skupinami, které se určitým způsobem podílely na prosazení konceptu protiraketové a strategické obrany. Druhá podkapitola analyzuje slavný projev prezidenta Reagana z března roku 1983, kterým oznámil zahájení projektu SDI. Třetí se zabývá důvody uvedení projevu; poslední podkapitola jej zasazuje do dobových souvislostí. Další kapitola této práce pojednává o samotné SDI. Čtvrtá kapitola se zabývá sovětským postojem k SDI z pohledu Spojených států. Pátá kapitola pojednává o SDI a evropské reakci. Velká část se věnuje Velké Británii a jejímu postoji ke strategické iniciativě. Šestá kapitola se zabývá ABM smlouvou a její interpretací v souvislosti s SDI. Sedmá kapitola této práce pojednává o summitech mezi USA a SSSR, které se uskutečnily v letech 1985 až 1988. Stručně tyto summity analyzuje a podrobněji se zabývá významem SDI na těchto summitech.

Kniha je koncipována jako historická analýza založená na primárních pramenech a sekundární literatuře. V české odborné literatuře nenajdeme žádnou monografii, která by se přímo věnovala pouze strategické obranné iniciativě, pouze jednotlivé články, kvalifikační práce či odborné statě. Dílo, které by se zabývalo pouze politicko-historickými okolnostmi vzniku této iniciativy, chybí. Tato kniha se snaží využít dosud nepoužité, nedávno odtajněné zdroje k analýze SDI.

K základní odborné literatuře patří dvě monografie zabývající se SDI. Autorem první z nich je Edward Reiss (*The Strategic Defense Initiative*, Cambridge: Cambridge University Press 1992). Je jednou z nejkompexnějších monografií, která je dostupná. Ačkoliv by se mohlo zdát, že je už zastaralá, některé závěry mají dosud svoji hodnotu. Autor se poměrně podrobně zabývá zájmovými skupinami a propojení SDI s předchozími ABM systémy. Druhá kniha pojednává o strategické iniciativě a je podstatně novějšího data. Jejím autorem je Mira Duricová (*The Strategic Defense Initiative. US policy and the Soviet Union*, Hampshire: Ashgate 2003). Odborná publikace se zaměřuje na SDI zejména z pohledu americko-sovětských vztahů 80. let minulého století s důrazem na summit v Reykjavíku. Jedna z kapitol se zabývá sovětskou reakcí na SDI. Obě zmiňované publikace se zabývají budoucností SDI a ABM systémů. Reiss se více soustředil na budoucnost SDI v 90. letech a Duricová na strategickou obrannou iniciativu po studené válce a 11. září.

Monografie Frances FitzGeraldové (*Way Out there in the Blue. Reagan, Star Wars and the End of the Cold War*, New York: Simon & Schuster 2000) je zaměřená především na Reaganovo prezidentské období s důrazem na SDI. Nicméně SDI je v této knize veskrze důležitým tématem z pohledu hlavně domácí, ale i zahraniční politiky. Klade důraz na roli SDI na summitech 80. let a na dění uvnitř Reaganovy administrativy. Tato publikace vyšla před 20 lety, proto také nemohla její autorka využít nedávno odtajněné primární dokumenty. Monografie extenzivně vychází ze sekundárních zdrojů a novinových článků. FitzGeraldová uskutečnila několik desítek interview s dřívějšími vládními představiteli.

Monografie Petra Suchého (*Reagan a říše zla*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004) je výbornou analytickou prací zabývající se posledním obdobím studené války z pohledu USA. Slouží pro základní orientaci v americké zahraniční politice v 80. letech. K tomuto období se vztahuje rovněž kniha Lukáše Petříka *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008), která z hlediska objektivnosti a celkového pojetí není relevantním zdrojem.

Peter Schweizer je dalším z odborníků na prezidentské období Ronalda Reagana. Jeho kniha *Reaganova válka* (Praha: Ideál 2007) je dílem přínosným zejména osobním pojetím celé publikace. Schweizer často využívá přímé rozhovory mezi ním a členy tehdejší administrativy.

Kniha Roberta Hughese (*SDI a View from Europe*, Washington, DC: National Defense University Press 1990) je velmi dobrou analýzou evropského postoje k SDI od jejího vyhlášení až do konce prezidentského období Ronalda Reagana. Proto poskytuje trefný přehled politiky Reaganovy administrativy směrem k evropským spojencům a naopak. Ačkoliv se může zdát, že tato starší publikace už není aktuální, žádná podobná monografie není.

Donald R. Baucom (*The Origins of SDI. 1944–1983*, Lawrence: University of Kansas 1992) je bývalým oficiálním historikem organizace SDI (SDIO), který zpracoval první ucelenou historii americké balistické raketové obrany (BMD). Jeho kniha je kvalitním a dobře zpracovaným přehledem vývoje americké BMD zaměřujícím se více na historicko-politické pozadí. Mimo to se také, jak název napovídá, zabývá počátky SDI.

SDI byla s osobou prezidenta Ronalda Reagana značně spjata. Vycházel jsem i z jeho pamětí (Ronald Reagan, *Život jednoho Američana. Paměti prezidenta*, Praha: Prostor 1997), pro představu o jeho osobním pohledu na daný problém či událost. Mimo to jsem také vycházel z tzv. Reaganových deníků (*Reagan's Diaries*, New York: Harper Collins 2007), které si